

A szakma egy része jól tudja, hogy erre is volna lehetőség, ez is benne van a tematikájában, jellegében is gazdag lírai életműben: a természet, a szerelem, a betegség, az elmúlással való szembenézés, a hit és a hitetlenség, a kételkedés az élet értelmességében és a remény. A magyarság és az emberiség ügyei mellett a kisvilág, az egyén kérdései. Jól tudja mindezt Csoóri Sándor is, hiszen sok éve már összeállított egy kis gyűjteményt Illyés szerelmes verseiből. Mégis úgy érzem, hogy az adott terjedelem korlátai között a *Hűtlen jövő* című kötetben célszerű lett volna ebből a kevésbé ismert lírai vonulatból még több alkotást közölni, hogy az életműnek ez a mai jövője húságesebbé varázsolódhasson. Illyés verseiből sokféle, egyaránt hiteles válogatást lehetne készíteni. Mindenki tudni véli, melyik az a tízhúsz verse, amely líránk törzsanyagába tartozik, ám e címlisták még nem azonosak, az összhanghoz kell még egy-két évtized. Addig is higgyük el neki, amit egy itt nem olvasható kései verseiben leírt: „Félelmetes is, de / néha varázslatos is volt / élni.

VASY GÉZA

(*Nap Kiadó, Budapest, 2002. 429 o. 2800 Ft*)

Tornai József:

Drága nyelvem, zöld lebegés örülete

Újsághír tömörségével azt írhatnám: Tornai József hatvan éve van a pályán. Lesiklopályán? Kényszerpályán? Futballpályán? Nem jó ez így! Fogalmazzunk úgy: Tornai József hatvan éve játszik. Bejátszik. Összejátszik. Megjátszik. Szerető gondoskodással építi vers-várait; a magyar kultúrában, az anyanyelvben való tökéletes benne-éléssel bővíti el olvasóit. Ez a könyv ennek az életműnek a rendhagyó megkoronázása. S ez a játékos ember elgondolkodtatóan komoly. A szerkezetük, stílusuk, nyelvi megformáltságuk alapján komolytalannak vélhető, szójátékra épülő versek is halálosan komolyak, kicsit úgy, mint a bölcs rabbiról vagy az öreg székelről szóló régi-régi viccek. Az ember meghallgatja, derül rajta, de a szívében marad valami fojtogató keserűség, hogy mint ez az öreg rabbi – vagy ez a bölcs székel – olyannak kéne lenni. Egyszerűnek és őszintének.

A versek hangütése is ilyen. S maga a kötet könyvészeti megoldásait tekintve is egyszerű, bár ez inkább bántó. Primitív tipográfia és egy kellemetlen színű, még primitívebb borító. Belül sokszínűség, nagy műveltségi anyag mozgatása, sokféle élményből összeállított világ: természeti képek, hétköznapi ábrándok,

váteszi kiállítás szent célokért és aforizmaszerű prózaköltemények. A kötet végén, kicsit már feleslegesen, egy *Rímjátékok* című ciklus (független?), nekem ez kevésbé hiányzik ebből a trópusi mód fülledt, gazdag versvilágból. Méltatlan, hogy a kötet zárverse az *Üröm és az ürüm* című („A kisfiam Ürömmön / nyargal most az ürümön”), még ha ez a meghökkenítő kontraszt, mondjuk a kötet címe és zárverse között, esetleg szándékos, programszerű is.

A könyv címadó *ars poeticája* az alkotást a megszemélyesített nyelvvel való, természetesen kölcsönösségen alapuló szexuális játékként fogalmazza meg. Ebben a nászban születnek a versek, amelyeknek gyakran nemcsak anyaga, hanem témája is, sőt nemcsak témája, de műzsája is az anyanyelv. A nyelv tehát az alkotás minden dimenziójában jelen van: az alkotó is, az olvasó is ennek a rendszernek része. A költemények lírai énjé a természettel együtt lélegző, az emberiség egész történelmében élő lény, ily módon az emberiség és az egyén gyermekkorának párhuzamba állítása jogos (*A gyermekkoré tiszta méz*). S hogy mi jön ki mindebből? Egy nagyon ősi, keleties filozófia – az állandóság, a tökéletes harmónia igénye.

Erre utal a kötet elején olvasható két mottó is, az egyik Gaston Miron québeci költőé („Minden költészet a nyelv iránti szerelem története”), a másik a kötetben máshol

is megidézett Pilinszkyé („Modernnek mindig azok voltak és azok is lesznek, akik az idő teljes drámáját átéli”). A mottók nem adnak különösebb kulcsot, viszont úgymond félre sem vezetnek: Tornai nem rejtvényt ad a kezünkbe, hanem egy olyan – a szó nemes értelmében vett – alkotmányt, amely alapvetően ezt a két mottóvá emelt mondatot bontja ki, magyarázza és részletezi, a lehető legváltozatosabb módon.

A nyolc ciklusból az utolsó kettő kicsit kilóg a sorból. Mint említettem, az utolsó (*Rímjátékok*) számomra kevésbé értékes, mintegy azt példázza csupán, hogy a nyelv mennyire alakítható, de a szójátékot és a sűrítést Tornai máshol érdekesebben alkalmazza. Az utolsó előtti ciklus (*A teremtés vázlatkönyve*) darabjai viszont olyan prózaszerűen tördelt írások, amelyek formailag elkülönülnek ugyan a többitől, de tartalmilag talán éppenséggel azok megerősítésére, átertélmezésére, újraírására szolgálnak. A legprofánabb témák is a „Teljesség felé” (Weöres) mutatnak.

A könyv egyébként különböző dialektikus viszonyulások tárháza: teremtés és apokalipszis, keleti és nyugati, civilizált és természeti, ősi és kortárs, apró és hatalmas fogódzkodik össze. Megnyerő, hogy aktuális témáról is képes felesleges moralizálás nélkül, az őszinte érzelmesség hitelével írni. A kötet talán két legszebb verse az aganisztáni

szoborrombolásról (*Virágkehely-Buddha*), illetve a World Trade Center ikertornyait elpusztító terrortámadásról (*Napló, 2001. szeptember 11.*) szól. Amikor a fiatal Tornai első verseit írta, tombolt a második világháború. Bizony az emberiség történetében nagyon sok minden állandó.

KÉPES GÁBOR

(*Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2002.*)

Oláh János:

Por és hamu

A tizenkettedik század óta a *por és hamu* a magyarul értőket nemcsak egy kultúra születésére emlékezteti: nyelvünk ismerői között bizonyára kevés ember akad, akinek a figyelmét ez a három szó ne rántaná mindjárt a legnagyobb (és egyben legvégső) fátumra is. A sorsszerűségnek azonban sokféle az arca, tehát találgatni tudjuk csupán, hogy a *Por és hamu* című kötet keresztelésekor csakugyan megfordult-e a szerző fejében a végzetidéző „mik vogymuk”. De akár megfordult, akár nem, ebbe a helytől, időtől független bölcséleti alapkérdésbe (ha tetszik: aggodalomba) van letéve Oláh János költészetének minden személyessége és hétköznapisága. Oláh érti a módját,

hogyan kell megérdesíteni a pátoszt, s alanyivá képezni a filozófiát. „A hang, amit keresnek / az ünnepek mögött, mint a fegyverropogás, rég derékba törött” – írja a *Szabad a vásárban*. A végokok fölött töprengők számára pedig a *Vásznak a szélben* című versből hallatszik a személyes tanulság: „véletlen minden út, amit bejártál, / és véletlen az is, amit nem járhatasz be most már soha”.

A filozófus és a lírikus műhelye persze nem ugyanaz, s noha az utóbbihoz illene tán az úgynevezett spontaneitás, Oláh ritkán bukkan ösztönszerűen a maga igazságaira. A dolgok logikáját (netán logikátlanságát) követve csikarja ki az újat; mintha nála az ihlet egyet jelentene az akaratkoncentrációval. Ráadásul meglepően nyílt, szinte lépcsőről lépcsőre követhető, ahogy az élményformálás mérnöki útján eljut egy-egy lírai konzekvenciáig. Legjobb verseiről elmondhatjuk, hogy azok a mesterség, az értelem diadalai, de alighanem rosszul olvassa Oláh sorait, aki az intellektus menthetetlen robotosának gondolja őt. Merthogy a *Por és hamu*ban nem is olyan elvétve feldolgozott tartomány az asszociációk vegetatív világa. Az írás előtti homálynak világos testet adni, nos, ez az esztétikai ürügy az, amelyben Oláh János igazán kedvét leli.

Egy költő, aki azzal a kijelentéssel kezdi könyvbéli életét, hogy a „hagyomány földrajza mindent megmagyaráz”, nyilván nem veszi rossz né-